ΚΡΙΣΤΙΑ ΦΡΙΛΑΝΤ

ΠΛΟΥΤΟΚΡΑΤΕΣ

Η άπληστη δυναστεία των νέων πολυεκατομμυριούχων

ΨΥΧΟΓΙΟΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: PLUTOCRATS
Από τις Εκδόσεις The Penguin Press, Νέα Υόρκη 2012
ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Πλουτοκράτες**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Chrystia Freeland
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Γιώργος Μπαρουξής
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Κυριάκος Αθανασιάδης
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Γιώργος Παζάλος
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ραλλού Ρουχωτά
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Άγγελος Ελεύθερος & ΣΙΑ Ο.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Κωνσταντίνα Παναγιώτου & ΣΙΑ Ο.Ε.

© Chrystia Freeland, 2012
All rights reserved.
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

Πρώτη έκδοση: Μάρτιος 2013

ISBN 978-618-01-0119-5

Τυπώθηκε σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδείας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοαναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
Έδρα: Τατοΐου 121
144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Μαυρομιχάλη 1
106 79 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.
Head office: 121, Tatoiou Str.
144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 1, Mavromichali Str.
106 79 Athens, Greece
Tel.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

ΚΡΙΣΤΙΑ ΦΡΙΛΑΝΤ

ΠΛΟΥΤΟΚΡΑΤΕΣ

Μετάφραση: Γιώργος Μπαρουξής

ΨΥΧΟΓΙΟΣ

Στη μνήμη της μητέρας μου,
Χαλίνα Τσόμιακ Φρίλαντ

© Chrystia Freeland, 2012 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγη 11

ΕΝΑ
Η Ιστορικη Εξελιξη
Και Γιατι Ειναι Σημαντικη 21

ΔΥΟ
Η Κουλτουρα Των Πλουτοκρατων 71

ΤΡΙΑ
Σουπερσταρ 141

ΤΕΣΣΕΡΑ
Ανταποκριση
Στις Επαναστατικες Αλλαγες 217

ΠΕΝΤΕ
Προσοδοθηρια 281

ΕΞΙ
Οι Πλουτοκρατες
Κι Εμεις Οι Υπολοιποι 337

Επιλογος 403

Σημειωσεις 417
Βιβλιογραφια 451
Ευρετηριο Ονοματων 459
Ευχαριστιες 469

© Chrystia Freeland, 2012 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Οι φτωχοί απολαμβάνουν όσα πριν δεν μπορούσαν να έχουν ούτε οι πλούσιοι. Πράγματα που ήταν πολυτέλειες έχουν γίνει αναγκαιότητες της ζωής. Ο εργάτης έχει τώρα περισσότερες ανέσεις από όσες είχε ο αγρότης πριν μερικές γενιές. Ο αγρότης έχει περισσότερες πολυτέλειες από όσες είχε ο γαιοκτήμονας, τα ρούχα του είναι πιο πλούσια και το σπίτι του πιο καλό. Ο γαιοκτήμονας έχει σπανιότερα βιβλία και πίνακες, και έπιπλα πιο καλλιτεχνικά, από εκείνα που μπορούσε να αποκτήσει τότε ο βασιλιάς».

– Άντριου Καρνέγκι

Ο οικονομολόγος Μπράνκο Μιλάνοβιτς εργάζεται στην Παγκόσμια Τράπεζα. Άρχισε να ενδιαφέρεται για την εισοδηματική ανισότητα όταν έγραφε τη διδακτορική διατριβή του στη δεκαετία του 1980 στην πατρίδα του, τη Γιουγκοσλαβία, όπου ανακάλυψε ότι επισήμως αυτό το θέμα θεωρούνταν «ευαίσθητο» – πράγμα που σήμαινε ότι το καθεστώς δεν ήθελε να το μελετούν πολύ λεπτομερειακά οι επιστήμονές του. Αυτό δεν ήταν πολύ παράξενο. Σε τελική ανάλυση, η κεντρική ιδεολογική υπόσχεση του σοσιαλισμού ήταν να δημιουργήσει μια αταξική κοινωνία.

Όταν όμως ο Μιλάνοβιτς μετακινήθηκε στην Ουάσινγκτον, ανακάλυψε κάτι παράξενο. Οι Αμερικανοί ευχαρίστως τιμούσαν τους σούπερ-πλούσιους της χώρας τους και –μερικές φορές τουλάχιστον– ανησυχούσαν για τους φτωχούς τους. Όμως το να συνδυάσεις αυτές τις δύο συζητήσεις και να μιλήσεις για οικονομική ανισότητα ήταν σε μεγάλο βαθμό ταμπού.

© Chrystia Freeland, 2012 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

Ο Μιλάνοβιτς, που έχει μούσι και αρχές φαλάκρας, και που η σωματική του διάπλαση θυμίζει παιδικό αρκουδάκι, εξηγεί σε ένα πρόσφατο βιβλίο: «Κάποτε, ο επικεφαλής ενός έγκυρου κέντρου ερευνών [think tank] στην Ουάσινγκτον μου είπε ότι ήταν πολύ απίθανο να αποφασίσει το διοικητικό συμβούλιο του κέντρου να χρηματοδοτήσει οποιαδήποτε μελέτη που στον τίτλο της είχε τις φράσεις *εισοδηματική ανισότητα* ή *ανισότητα πλούτου*». Και προσθέτει: «Ναι, θα χρηματοδοτούσαν οτιδήποτε είχε σχέση με την καταπολέμηση της φτώχειας, αλλά η ανισότητα θεωρούνταν τελείως άλλο θέμα». «Γιατί;» ρώτησε ο Μιλάνοβιτς. Και ο διευθυντής του κέντρου τού απάντησε: «Γιατί το ενδιαφέρον "μου" για το γεγονός ότι μερικοί είναι φτωχοί ουσιαστικά με εμφανίζει με πολύ θετικό και ευχάριστο τρόπο: είμαι έτοιμος να δώσω από τα χρήματά μου για να τους βοηθήσω. Η φιλανθρωπία είναι καλό πράγμα: τονώνει πολλά εγώ και δίνει πολλούς ηθικούς πόντους ακόμη και όταν τα ποσά που δίνονται στους φτωχούς είναι ασήμαντα. Όμως η ανισότητα είναι άλλο πράγμα: κάθε φορά που αναφέρεται, θέτει το ερώτημα του κατά πόσο το εισόδημά μου είναι θεμιτό ή νόμιμο».

Το θέμα δεν είναι ότι η σούπερ-ελίτ δε θέλει να επιδεικνύει τον πλούτο της. Ας μην ξεχνάμε ότι αυτό το σκοπό έχουν, εν μέρει τουλάχιστον, τα γιοτ, η υψηλή ραπτική, τα τεράστια σπίτια και η φιλανθρωπία υψηλού προφίλ με μεγάλα ποσά. Όταν όμως η συζήτηση μετατοπίζεται από τους επαίνους στην ανάλυση, η σούπερ-ελίτ αρχίζει να ανησυχεί. Ένας τραπεζίτης της Γουόλ Στριτ, οπαδός του Δημοκρατικού Κόμματος που έχει θητεύσει σε υψηλές θέσεις στην Ουάσινγκτον και σε μερικά από τα κορυφαία οικονομικά ιδρύματα της Αμερικής, μου είπε ότι ο πρόεδρος Μπάρακ Ομπάμα αποξένωσε την επιχειρηματική κοινότητα όταν άρχισε να μιλά για «τους πλούσιους». Θα ήταν προτιμότερο να μην αναφέρεται καθόλου σε εισοδηματικές διαφορές, είπε ο τραπεζίτης, αλλά, αν δεν μπορούσε να το αποφύγει, θα έπρεπε να τους ονομάζει «εύπορους». Ο χαρακτηρισμός «πλούσιοι», μου είπε, είναι διχαστικός – κάτι που δε θέλουν οι πλούσιοι. Με μια παρόμοια

© Chrystia Freeland, 2012 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

λογική, ο Μπιλ Κλίντον, στο βιβλίο του που εκδόθηκε το 2011 με τίτλο *Back to Work*,* επέκρινε τον Μπάρακ Ομπάμα για τον τρόπο που μιλά για όσους βρίσκονται στην κορυφή. «Εγώ δεν τους επιτέθηκα επειδή είναι επιτυχημένοι», έγραψε ο πρόεδρος Κλίντον, και απέδωσε σε αυτή την πιο «μαλακή» προσέγγιση το γεγονός ότι είχε μεγαλύτερη επιτυχία στην προσπάθεια να πείσει τους πλούσιους να δεχτούν μεγαλύτερη φορολόγηση.

Ο Ρόμπερτ Κένι, ψυχολόγος στη Βοστόνη που ειδικεύεται στη συμβουλευτική για μέλη της σούπερ-ελίτ, συμφωνεί. Σε μια συνέντευξη είπε: «Συχνά η λέξη "πλούσιος"** γίνεται μειωτική. Μοιάζει με τη λέξη "bitch".*** Έχω δει ανθρώπους σε θεραπευτικές ομάδες να σηκώνονται και να λένε, "Είμαι ο Μπομπ Κένι και είμαι πλούσιος", και μετά να ξεσπούν σε κλάματα».

Όμως δεν είναι μόνο οι σούπερ-πλούσιοι που δε θέλουν να μιλούν για την αυξανόμενη εισοδηματική ανισότητα. Αυτή η συζήτηση μπορεί να είναι ιδεολογικά ενοχλητική και για πολλούς από εμάς τους υπόλοιπους. Αυτό συμβαίνει επειδή ο παγκόσμιος καπιταλισμός, ακόμη και κατά την άποψη των πιο ένθερμων υποστηρικτών του (ή ίσως ιδιαίτερα κατ' αυτούς), δεν αναμενόταν να οδηγήσει σε τέτοια αποτελέσματα.

Μέχρι πριν από μερικές δεκαετίες, η κυρίαρχη άποψη μεταξύ των οικονομολόγων ήταν ότι η εισοδηματική ανισότητα είναι σχετικά χαμηλή στην προβιομηχανική εποχή –υπήρχε μικρός συνολικός πλούτος και παραγωγικότητα, και έτσι ήταν αντίστοιχα μικρότερη και η ποσότητα που μπορούσε να συγκεντρώσει μια ελίτ– και μετά εμφανίζει απότομη αύξηση κατά την εκβιομηχάνιση, καθώς οι βιομήχανοι και οι βιομηχανικοί εργάτες ξε-

* *Πίσω στη Δουλειά.*

** Rich.

*** «Σκύλα» (βρισιά), και επίσης «παραπονιέμαι», «γκρινιάζω».

© Chrystia Freeland, 2012 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

περνούν σε εισόδημα τους αγρότες (π.χ. η Κίνα σήμερα). Τέλος, στις πλήρως εκβιομηχανισμένες ή τις μεταβιομηχανικές κοινωνίες, η εισοδηματική ανισότητα μειώνεται και πάλι, καθώς η εκπαίδευση εξαπλώνεται στον πληθυσμό και το κράτος παίζει έναν μεγαλύτερο και πιο αναδιανεμητικό ρόλο.

Αυτή η άποψη για τη σχέση ανάμεσα στην οικονομική ανάπτυξη και την εισοδηματική ανισότητα διατυπώθηκε πρώτα και πιο καθαρά από τον Σάιμον Κούζνετς, έναν Λευκορώσο που μετανάστευσε στις Ηνωμένες Πολιτείες. Ο Κούζνετς εξήγησε τη θεωρία του με ένα από τα πιο φημισμένα γραφήματα των οικονομικών, την καμπύλη Κούζνετς, ένα αντεστραμμένο U που δείχνει ότι, καθώς η οικονομία μιας κοινωνίας γίνεται πιο εξελιγμένη και παραγωγική, η κοινωνία κινείται από τη χαμηλή ανισότητα στην υψηλή ανισότητα, για να επανέλθει στη συνέχεια στη χαμηλή ανισότητα.

Ο Αλέξις ντε Τοκβίλ, γράφοντας στα πρώτα χρόνια της βιομηχανικής επανάστασης, και χωρίς να έχει το πλεονέκτημα των δεδομένων και της στατιστικής ανάλυσης του Κούζνετς, κατέληξε σε μια παρόμοια πρόβλεψη: «Αν εξετάσει κανείς προσεκτικά τι έχει συμβεί στον κόσμο από την αρχή της κοινωνίας, είναι εύκολο να δει ότι η ισότητα κυριαρχεί μόνο στους ιστορικούς πόλους του πολιτισμού. Οι άγριοι είναι ίσοι επειδή είναι εξίσου αδύναμοι και αδαείς. Οι πολύ πολιτισμένοι άνθρωποι μπορούν να γίνουν όλοι ίσοι επειδή έχουν όλοι στη διάθεσή τους παρόμοια μέσα για την επίτευξη ανέσεων και ευτυχίας. Ανάμεσα σε αυτά τα δύο άκρα βρίσκουμε ανισότητα συνθηκών, πλούτου και γνώσης – τη δύναμη των λίγων, και τη φτώχεια, την άγνοια και την αδυναμία των υπόλοιπων».

Αν πιστεύετε στον καπιταλισμό –και σήμερα σχεδόν όλος ο κόσμος πιστεύει–, η καμπύλη Κούζνετς είναι μια υπέροχη θεωρία. Η οικονομική πρόοδος μπορεί να είναι απάνθρωπη και δύσκολη, και να δημιουργεί ηττημένους στην πορεία της, αλλά, από τη στιγμή που θα φτάσουμε σε εκείνο το στάδιο του Τοκβίλ όπου θα είμαστε όλοι «πολύ πολιτισμένοι άνθρωποι», θα συμμετέχουμε όλοι στα οφέλη. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970,

© Chrystia Freeland, 2012 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

οι Ηνωμένες Πολιτείες, το υπόδειγμα του παγκόσμιου καπιταλισμού, ήταν επίσης το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα καμπύλης Κούζνετς. Κατά την περίοδο της μεγάλης μεταπολεμικής ανάπτυξης συνέβη επίσης η «Μεγάλη Συμπίεση», όπως την ονόμασαν οι οικονομολόγοι: η ανισότητα μειώθηκε και οι περισσότεροι Αμερικανοί θεωρούσαν πλέον ότι ανήκαν στη μέση τάξη. Αυτή ήταν η εποχή κατά την οποία, όπως είπε ο Λάρι Κατζ, οικονομολόγος του Χάρβαρντ, «οι Αμερικανοί αναπτύχθηκαν όλοι μαζί». Αυτή φαινόταν να είναι η φυσική μορφή του βιομηχανικού καπιταλισμού. Ακόμη και η Επανάσταση Ρίγκαν στηρίχτηκε σε αυτό το υπόδειγμα: ας μην ξεχνάμε ότι οι οικονομικές πολιτικές που βασίζονται στη ροή του πλούτου προς τα κάτω [trickle-down economics] δίνουν έμφαση ακριβώς στη ροή.

Όμως, στα τέλη της δεκαετίας του 1970, τα πράγματα άρχισαν να αλλάζουν. Το εισόδημα της μέσης τάξης άρχισε να παραμένει στάσιμο, ενώ εκείνοι που ήταν στην κορυφή άρχισαν να απομακρύνονται από τους υπόλοιπους. Αυτή η αλλαγή ήταν πιο έντονη στις Ηνωμένες Πολιτείες, αλλά με την έλευση του 21ου αιώνα η κάθετη αύξηση της εισοδηματικής ανισότητας είχε γίνει ένα παγκόσμιο φαινόμενο, ορατό στις περισσότερες από τις ανεπτυγμένες δυτικές οικονομίες καθώς και στις ανερχόμενες αναδυόμενες αγορές.

Η μεταστροφή από την Αμερική της Μεγάλης Συμπίεσης στην Αμερική του 1% είναι ακόμη τόσο πρόσφατη ώστε οι διαισθητικές πεποιθήσεις μας για το πώς λειτουργεί ο καπιταλισμός δεν έχουν προλάβει την πραγματικότητα. Πραγματικά, η κάθετη αύξηση της εισοδηματικής ανισότητας παραβιάζει τόσο πολύ τις προσδοκίες μας, ώστε οι περισσότεροι από μας δεν αντιλαμβανόμαστε καν ότι συμβαίνει.

Αυτό ανακάλυψε ο Νταν Αριέλι, συμπεριφορικός οικονομολόγος του Πανεπιστημίου Ντιουκ, σε ένα πείραμα που διεξήγαγε το 2011 μαζί με τον Μάικλ Νόρτον της Σχολής Διοίκησης Επιχειρή-

© Chrystia Freeland, 2012 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

σεων του Χάρβαρντ. Ο Αριέλι έδειξε στα υποκείμενα του πειράματος την κατανομή πλούτου στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου το άνω 20% κατέχει το 84% του συνολικού πλούτου, και στη Σουηδία, όπου το μερίδιο του άνω 20% είναι μόλις 36% του συνολικού πλούτου. Το 92% των υποκειμένων είπαν ότι προτιμούσαν την κατανομή πλούτου της Σουηδίας από εκείνη των σημερινών Ηνωμένων Πολιτειών. Κατόπιν ο Αριέλι ζήτησε από τα υποκείμενα να του δώσουν τη δική τους ιδανική κατανομή πλούτου για τις Ηνωμένες Πολιτείες. Προέκυψε ότι θα προτιμούσαν το άνω 20% να κατέχει μόνο το 32% του συνολικού πλούτου, μια κατανομή ακόμη πιο ισότιμη από εκείνη της Σουηδίας. Σε ό,τι αφορά την ανισότητα πλούτου, οι Αμερικανοί θα προτιμούσαν να ζουν στη Σουηδία – ή στα τέλη της δεκαετίας του 1950, σε σύγκριση με τις σημερινές Ηνωμένες Πολιτείες. Και περισσότερο από όλα θα τους άρεσε μια ισότητα παρόμοια με εκείνη των κιμπούτζ.

Όμως το χάσμα ανάμεσα στα δεδομένα και τη διαίσθησή μας δεν είναι επαρκής λόγος για να αγνοούμε τι συμβαίνει. Και, για να καταλάβουμε πώς αλλάζει ο αμερικανικός –και ο παγκόσμιος– καπιταλισμός, πρέπει να δούμε τι συμβαίνει στην κορυφή της εισοδηματικής κατανομής. Αυτή η εστίαση δεν είναι «ταξικός πόλεμος». Είναι απλή αριθμητική.

Ο Λάρι Σάμερς, ο οικονομολόγος του Χάρβαρντ και πρώην υπουργός Οικονομικών, προφανώς δεν είναι εξτρεμιστής. Και όμως, επισημαίνει ότι η οικονομική ανάπτυξη της Αμερικής την τελευταία δεκαετία έχει κατανεμηθεί τόσο άνισα, ώστε, για τη μέση τάξη, «για πρώτη φορά από το Μεγάλο Κραχ, η εστίαση στην ανακατανομή έχει μεγαλύτερη λογική από την εστίαση στην ανάπτυξη».

Η ασυμμετρία της κατανομής υπέρ της κορυφής είναι τόσο έντονη, ώστε δεν μπορεί κανείς να κατανοήσει τα στοιχεία για τη συνολική οικονομική ανάπτυξη χωρίς να τη λάβει υπόψη του. Όπως σε ένα σχολείο όπου η βελτίωση του μέσου όρου της βαθμολογίας οφείλεται σε μεγάλο βαθμό σε λίγους μαθητές με εξαιρετική απόδοση, έτσι και η εκρηκτική αύξηση στην κορυφή μπο-

© Chrystia Freeland, 2012 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

ρεί να αποκρύψει τη στασιμότητα στα πιο χαμηλά επίπεδα της εισοδηματικής κατανομής. Ας πάρουμε για παράδειγμα την οικονομική ανάκαμψη της Αμερικής κατά την περίοδο 2009-2011. Το συνολικό εισόδημα σε αυτό το διάστημα αυξήθηκε κατά 2,4% – υποτονική αύξηση, οπωσδήποτε, αλλά πολύ μεγαλύτερη από ό,τι θα περίμενε κανείς από την κακή οικονομική κατάσταση αυτής της περιόδου.

Αν όμως εξετάσουμε τα στοιχεία πιο προσεκτικά, όπως έκανε ο οικονομολόγος Εμανιουέλ Σαέζ, θα δούμε ότι ο μέσος Αμερικανός είχε δίκιο που αμφέβαλλε για την οικονομική ανάκαμψη. Κι αυτό γιατί, για το 99% των Αμερικανών, το εισόδημα αυξήθηκε μόλις κατά 0,2%. Ταυτόχρονα, τα εισοδήματα στο άνω 1% έκαναν ένα άλμα 11,6%. Ήταν σαφώς ανάκαμψη – για το 1%.

Κάτι παρόμοιο κρύβεται πίσω από την εκρηκτική ανάπτυξη των αναδυόμενων αγορών. Στην Ινδία, το σύνθημα «Η Ινδία Διαπρέπει»,* που απευθυνόταν κυρίως στην αστική μέση τάξη, άφησε ασυγκίνητους εκατοντάδες εκατομμύρια χωρικούς που ζούσαν στα όρια της φτώχειας, όπως ανακάλυψε προς μεγάλη του απογοήτευση το Κόμμα Μπαρατίγια Τζανάτα όταν επιδίωξε να επανεκλεγεί στηριζόμενο σε αυτό το σύνθημα. Παρόμοια, η παραλιακή ελίτ της Κίνας με την εκρηκτική της ανάπτυξη είναι ένας εντελώς διαφορετικός κόσμος από τον μισό περίπου πληθυσμό που ζει ακόμη σε χωριά στην αχανή ενδοχώρα.

Έτσι, το παρόν βιβλίο αποτελεί μια προσπάθεια να κατανοήσουμε τη μεταβαλλόμενη μορφή της παγκόσμιας οικονομίας εξετάζοντας εκείνους που βρίσκονται στην απώτερη κορυφή της: ποιοι είναι, πώς πλούτισαν, πώς σκέφτονται, και πώς σχετίζονται με μας τους υπόλοιπους. Το βιβλίο δεν είναι ούτε το *Lifestyles of the Rich and Famous*,** ούτε όμως και μια νέα έκ-

---

* Ή «Η Ινδία Λάμπει» («India Shining».)

** *Η Ζωή των Πλούσιων και Διάσημων*, τηλεοπτική σειρά που παρουσίαζε τον τρόπο ζωής πλούσιων προσωπικοτήτων.

© Chrystia Freeland, 2012 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

δοση του *Ποιος Φταίει;*, ενός σημαντικού μυθιστορήματος του 19ου αιώνα που γράφτηκε από τον Αλεξάντερ Χέρζεν, τον πατέρα του ρωσικού σοσιαλισμού.

Το βιβλίο υιοθετεί ως αφετηρία τη θέση ότι χρειαζόμαστε τους καπιταλιστές επειδή χρειαζόμαστε τον καπιταλισμό, αφού, όπως και η δημοκρατία, είναι το καλύτερο σύστημα που έχουμε βρει ως τώρα. Όμως, υποστηρίζει επιπλέον ότι το αποτέλεσμα μετρά επίσης, και ότι η εισοδηματική απομάκρυνση των πλουτοκρατών από όλους τους άλλους είναι μια σημαντική συνέπεια του τρόπου λειτουργίας του καπιταλισμού σήμερα, αλλά και μια νέα πραγματικότητα που θα διαμορφώσει το μέλλον.

Άλλα έργα που έχουν ασχοληθεί με το άνω 1% τείνουν να εστιάζουν είτε στην πολιτική είτε στα οικονομικά. Η επιλογή αυτή μπορεί να έχει ιδεολογικές επιπτώσεις. Οι οπαδοί των πλουτοκρατών συνήθως προτιμούν τα οικονομικά επιχειρήματα, γιατί αυτά κάνουν την άνοδό τους να φαίνεται αναπόφευκτη, τουλάχιστον σε μια οικονομία αγοράς. Οι επικριτές των πλουτοκρατών συνήθως κλίνουν προς τις πολιτικές εξηγήσεις, γιατί αυτές εμφανίζουν την κυριαρχία του 1% να οφείλεται σε λανθασμένες πολιτικές επιλογές και όχι σε αναπόφευκτες οικονομικές δυνάμεις.

Αυτό το βιβλίο αφορά και την οικονομία και την πολιτική. Οι πολιτικές αποφάσεις βοήθησαν να δημιουργηθεί η σούπερ-ελίτ αρχικά, και, όσο μεγαλώνει η οικονομική ισχύς αυτής της τάξης, αυξάνεται παράλληλα και η πολιτική της επιρροή. Ο βρόχος ανάδρασης ανάμεσα στο χρήμα, την πολιτική και τις ιδέες είναι ταυτόχρονα το αίτιο και η συνέπεια της ανόδου της σούπερ-ελίτ. Όμως οι οικονομικές δυνάμεις είναι κι αυτές σημαντικές. Η παγκοσμιοποίηση και η τεχνολογική επανάσταση –και η παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη που δημιουργούν– είναι θεμελιώδεις παράγοντες που ωθούν την άνοδο των πλουτοκρατών. Ακόμη και οι προσοδοθήρες πλουτοκράτες –εκείνοι που οφείλουν την περιουσία τους κυρίως σε ευνοϊκές κυβερνητικές αποφάσεις– έχουν επίσης πλουτίσει εν μέρει χάρη σε αυτή την αυξανόμενη παγκόσμια οικονομική πίτα.

© Chrystia Freeland, 2012 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

Η Αμερική εξακολουθεί να κυριαρχεί στην παγκόσμια οικονομία, και οι Αμερικανοί εξακολουθούν να κυριαρχούν μέσα στη σούπερ-ελίτ. Όμως το βιβλίο προσπαθεί επίσης να τοποθετήσει τους Αμερικανούς πλουτοκράτες μέσα σε ένα παγκόσμιο πλαίσιο. Η άνοδος του 1% είναι παγκόσμιο φαινόμενο, και σε μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία οι πλουτοκράτες είναι οι πιο «διεθνείς» πολίτες από όλους, τόσο ως προς τον τρόπο ζωής τους όσο και ως προς το πώς βγάζουν τις περιουσίες τους.

Ο Χένρι Τζορτζ, ο Αμερικανός οικονομολόγος και πολιτικός του 19ου αιώνα, ήταν ένθερμος οπαδός της ελεύθερης αγοράς και πίστευε τόσο πολύ σε αυτή ώστε είχε εναντιωθεί στην επιβολή φόρων. Γι' αυτόν, η εμφάνιση των πλουτοκρατών της εποχής του, των λεγόμενων «βαρόνων-ληστών»,* ήταν «το Μεγάλο Μυστήριο». «Αυτή η σύνδεση της φτώχειας με την πρόοδο», έγραψε, «είναι το μεγαλύτερο αίνιγμα της εποχής μας. [...] Εφόσον το μόνο που κάνει όλος ο αυξημένος πλούτος που παράγεται από τη σύγχρονη πρόοδο είναι να δημιουργεί μεγάλες περιουσίες, να αυξάνει την πολυτέλεια και να κάνει πιο έντονη την αντίθεση ανάμεσα στον Οίκο της Αφθονίας και τον Οίκο της Ένδειας, η πρόοδος δεν είναι γνήσια και δεν μπορεί να είναι μόνιμη».

Ενάμιση αιώνα αργότερα, αυτό το Μεγάλο Μυστήριο επανεμφανίστηκε. Το ανά χείρας βιβλίο προσπαθεί να φωτίσει ένα μέρος του αινίγματος ανοίγοντας την πόρτα του Οίκου της Αφθονίας και μελετώντας τους κατοίκους του.

---

* Robber-barons: Ονομασία των φεουδαρχών του Μεσαίωνα που λήστευαν όσους περνούσαν από τη γη τους. Χρησιμοποιήθηκε πάλι τον 19ο αιώνα για να χαρακτηρίσει τους αδίστακτους βιομήχανους και κεφαλαιοκράτες της εποχής.

© Chrystia Freeland, 2012 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

ΕΝΑ

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ

«1.000.000 άτομα στο εξωτερικό μπορούν να κάνουν τη δουλειά σου. Γιατί λοιπόν νομίζεις ότι είσαι κάτι ιδιαίτερο;»

–Γιγαντοαφίσα του 2009 πάνω από τον Αυτοκινητόδρομο 101, που συνδέει τη Σίλικον Βάλεϊ με το Σαν Φρανσίσκο.

Η Δευτερη Επιχρυση Εποχη

Αν αναζητούσαμε την ημερομηνία στην οποία έκανε το ντεμπούτο της η πλουτοκρατία της σύγχρονης Αμερικής, η 21η Ιουνίου του 2007 δε θα ήταν κακή επιλογή. Εκείνη τη μέρα, η Blackstone, μια εταιρεία ιδιωτικών επενδύσεων, ένα πραγματικό μεγαθήριο, πραγματοποίησε τη μεγαλύτερη μετά το 2002 αμερικανική δημόσια εγγραφή για εισαγωγή εταιρείας στο χρηματιστήριο, συγκεντρώνοντας 4 δισεκατομμύρια δολάρια και δημιουργώντας μια εισηγμένη εταιρεία που μετά την ολοκλήρωση της δημόσιας εγγραφής είχε κεφαλαιοποίηση 31 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Ο Στιβ Σβάρτσμαν, ένας από τους δύο συνιδρυτές της εταιρείας, βρέθηκε με ένα προσωπικό μερίδιο αξίας 8 δισεκατομμυρίων δολαρίων, καθώς και 677 εκατομμύρια δολάρια σε μετρητά. Ο άλλος, ο Πιτ Πίτερσον, εξαργύρωσε μια επιταγή 1,88 δισεκατομμυρίων δολαρίων και έπαψε να εργάζεται.

© Chrystia Freeland, 2012 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

Σε μια από κείνες τις συμπτώσεις που αρέσουν τόσο πολύ στους ιστορικούς, τους οπαδούς θεωριών συνωμοσίας και τους εκδότες, η 21η Ιουνίου ήταν επίσης η μέρα που ο Πίτερσον έκανε ένα πάρτι –στο εστιατόριο Four Seasons στο Μανχάταν, φυσικά– για την κυκλοφορία του πρώτου μυθιστορήματος της κόρης του, της Χόλι, με τίτλο *The Manny*,* το οποίο σατιρίζει τη ζωή και τους έρωτες των πλουσίων και των συζύγων τους στο Άπερ Ιστ Σάιντ.** Το βιβλίο εντάσσεται στην κατηγορία της λεγόμενης «λογοτεχνίας μαμάδων»*** –η *USA Today* συμβούλευε τους αναγνώστες της να το πάρουν στην παραλία–, αλλά η συγγραφέας του μου είπε ότι εμπνεύστηκε να το γράψει εν μέρει από την πεποίθησή της ότι «ο κόσμος δεν έχει ιδέα πόσο πολύ χρήμα υπάρχει σ' αυτή την πόλη».

Η Χόλι είναι λεπτή, με μια μεσογειακή εμφάνιση που έχει κληρονομήσει από τον Έλληνα παππού της – έντονα χαρακτηριστικά, μαύρα μάτια και φρύδια, πυκνά καστανά μαλλιά. Σε μια σειρά από συζητήσεις που είχα μαζί της μετά από εκείνο το πάρτι για την έκδοση του βιβλίου της, μου εξήγησε πώς η σούπερ-αφθονία των τελευταίων ετών έχει αλλάξει το νόημα της λέξης «πλούτος».

«Υπάρχει πάρα πολύ χρήμα στο Άπερ Ιστ Σάιντ τώρα», μου είπε. «Πολλά άτομα κάτω από τα σαράντα βγάζουν 20 εκατομμύρια δολάρια ή 30 εκατομμύρια δολάρια το χρόνο από hedge fund,**** και δεν ξέρουν τι να τα κάνουν». Για παράδειγμα, μου περιέγραψε μια συζήτηση σε ένα δείπνο: «Αν αρχίσεις να αγοράζεις όλα αυτά τα πράγματα, η ζωή αρχίζει να γίνεται πολύ ακριβή. Αν πρόκειται να μπεις σ' αυτά τα NetJets» –μια υπηρε-

---

* *Η Αρσενική Νταντά.*

** Upper East Side: Άνω Ανατολική Πλευρά. Περιοχή της ανατολικής Νέας Υόρκης που φημίζεται για τους εύπορους κατοίκους της.

*** Mom lit ή mommy lit: Έργα από γυναίκες συγγραφείς που εστιάζουν στην εμπειρία της μητρότητας.

**** Αμοιβαία κεφάλαια αντιστάθμισης κινδύνου.

© Chrystia Freeland, 2012 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

σία που προσφέρει ποσοστά ιδιοκτησίας σε αεροπλάνα για άτομα που δε θέλουν να αγοράσουν ολόκληρο ιδιωτικό τζετ– «κι αν είναι να έχεις τέσσερα σπίτια, συν τα έξοδα που έχουν τα τέσσερα σπίτια, βασικά πρέπει να ξοδέψεις λεφτά». Και το αποκορύφωμα, είπε η Πίτερσον, ήρθε από μια φίλη της σε κείνο το δείπνο. «Γυρίζει και μου λέει, "Ξέρεις, το θέμα με τα είκοσι"» –εννοεί το να βγάζεις 20 εκατομμύρια δολάρια το χρόνο– «"είναι ότι στην πραγματικότητα είναι δέκα [μετά την αφαίρεση των φόρων]". Και όλοι στο τραπέζι ένευαν καταφατικά».

Η Πίτερσον δεν είναι καμιά αφελής επαρχιώτισσα, ούτε μπορεί να κατηγορηθεί ότι υπέκυψε στην πολιτική του φθόνου. Όμως, ακόμη και από τη δική της πολύ προνομιακή θέση, είναι φανερό ότι κάτι εντυπωσιακό συμβαίνει στην κορυφή της οικονομικής πυραμίδας.

«Στην αρχική ταινία *Γουόλ Στριτ*, είχες το φαινόμενο, άντρες στα τριάντα και τα σαράντα τους να βγάζουν δύο και τρία εκατομμύρια το χρόνο, και ήταν εξοργιστικό. Μετά όμως ήρθε η εποχή του Ίντερνετ, και κατόπιν της παγκοσμιοποίησης, και τα ποσά έγιναν τελείως τρελά», μου είπε. «Είχες άτομα στα τριάντα τους που δούλευαν σε hedge fund ή ήταν συνεταίροι στην Goldman Sachs, κι έβγαζαν είκοσι, τριάντα, σαράντα εκατομμύρια το χρόνο. Και ήταν πολλοί. Άρχισαν να κάνουν παρέα μεταξύ τους. Έγιναν σαν αγέλη. Άρχισαν να γυρίζουν τον κόσμο μαζί σαν διεθνείς γλεντζέδες, και οι διαφορές ανάμεσα σ' αυτούς και τον υπόλοιπο κόσμο έγιναν εκθετικές. Δεν ήταν πια απλώς ο Γκόρντον Γκέκο. Το πράγμα έφτασε σε μια τελείως διαφορετική στρατόσφαιρα».

Οι παρατηρήσεις της κυρίας Πίτερσον επιβεβαιώνονται από τα δεδομένα. Στην Αμερική, το χάσμα ανάμεσα στο άνω 1% και όλους τους υπόλοιπους όντως έχει φτάσει σε «μια τελείως διαφορετική στρατόσφαιρα». Στη δεκαετία του 1970, το άνω 1% αντιπροσώπευε περίπου το 10% του εθνικού εισοδήματος. Τριά-

© Chrystia Freeland, 2012 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

ντα πέντε χρόνια αργότερα, το μερίδιό τους είχε φτάσει σχεδόν στο ένα τρίτο του εθνικού εισοδήματος, στα ίδια επίπεδα στα οποία ήταν στη λεγόμενη Επίχρυση Εποχή,* το προηγούμενο ιστορικό υψηλό. Ο Ρόμπερτ Ράιχ, υπουργός Εργασίας στην κυβέρνηση Κλίντον, περιέγραψε την ανισότητα με ένα εντυπωσιακό παράδειγμα: το 2005, η περιουσία του Μπιλ Γκέιτς ήταν 46,5 δισεκατομμύρια δολάρια και του Γουόρεν Μπάφετ 44 δισεκατομμύρια δολάρια· εκείνη τη χρονιά, ο συνδυασμένος πλούτος των 120 εκατομμυρίων ανθρώπων που απάρτιζαν το κάτω 40% του αμερικανικού πληθυσμού ήταν γύρω στα 95 δισεκατομμύρια δολάρια – ελάχιστα μεγαλύτερο από το άθροισμα των περιουσιών *δύο* ανθρώπων.

Τα παραπάνω στοιχεία αφορούν τις Ηνωμένες Πολιτείες και τους Αμερικανούς δισεκατομμυριούχους. Όμως ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της σημερινής ανερχόμενης πλουτοκρατίας είναι ότι, όπως το έθεσε η κυρία Πίτερσον, οι σημερινοί σούπερπλούσιοι είναι «διεθνείς γλεντζέδες». Μια έκθεση του ΟΟΣΑ που εκδόθηκε το 2011 έδειξε ότι, τις τρεις τελευταίες δεκαετίες, στη Σουηδία, στη Φινλανδία, στη Γερμανία, στο Ισραήλ και στη Νέα Ζηλανδία –χώρες που έχουν επιλέξει μια μορφή καπιταλισμού λιγότερο αδίστακτη από την αμερικανική– η ανισότητα έχει αυξηθεί με τον ίδιο ή και ταχύτερο ρυθμό από εκείνο των Ηνωμένων Πολιτειών. Η Γαλλία, υπερήφανη όπως πάντα για τη μοναδικότητά της, ήταν η μόνη μεγάλη δυτική χώρα που διέφερε, αλλά πρόσφατες μελέτες έδειξαν ότι την τελευταία δεκαετία ακολουθεί κι αυτή την ίδια τάση.

Όμως, και στις αναδυόμενες οικονομίες, το 1% μεγαλώνει το χάσμα που το χωρίζει από όλους τους υπόλοιπους. Η εισοδηματική ανισότητα στην κομουνιστική Κίνα είναι τώρα υψηλότερη

* The Gilded Age. Η περίοδος 1877-1893 στις Ηνωμένες Πολιτείες, μετά το τέλος του πολέμου Βορείων και Νοτίων, όταν παρατηρήθηκε τεράστια οικονομική ανάπτυξη και εμφανίστηκαν πλουτοκρατικά φαινόμενα στη διακυβέρνηση της χώρας και την κοινωνία.

© Chrystia Freeland, 2012 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

από εκείνη των Ηνωμένων Πολιτειών, και έχει αυξηθεί επίσης εκρηκτικά στην Ινδία και στη Ρωσία. Το χάσμα δεν έχει αυξηθεί στην τέταρτη BRIC, τη Βραζιλία, αλλά αυτό μάλλον συμβαίνει επειδή η εισοδηματική ανισότητα ήταν ήδη πολύ ψηλή εκεί. Ακόμη και σήμερα, η Βραζιλία έχει τη μεγαλύτερη ανισότητα από όλες τις μεγάλες αναδυόμενες οικονομίες.

Για να πάρουμε μια αίσθηση για τα χρηματικά ποσά που κυκλοφορούν σήμερα στις χώρες που παλιότερα ονομάζαμε «αναπτυσσόμενο κόσμο», διαβάστε μια συζήτηση που είχα πρόσφατα με τον Ναγκίμπ Σαουίρις, έναν Αιγύπτιο δισεκατομμυριούχο των τηλεπικοινωνιών που η αυτοκρατορία του εξαπλώθηκε και πέρα από την πατρίδα του, στην Ιταλία και τον Καναδά. Ο Σαουίρις, που υποστήριξε τους εξεγερμένους της Πλατείας Ταχρίρ, εξηγούσε σε μένα (και στο ακροατήριο ενός δείπνου στο ξενοδοχείο Four Seasons στο Τορόντο) την απορία του με την αρπακτικότητα των δικτατόρων: «Δεν μπόρεσα ποτέ μου να καταλάβω γιατί όλοι αυτοί οι δικτάτορες, όταν έκλεβαν, δεν έκλεβαν απλώς ένα δισεκατομμύριο, και να ξοδέψουν τα υπόλοιπα στο λαό».

Μου φάνηκε ενδιαφέρον το γεγονός ότι είχε επιλέξει το 1 δισεκατομμύριο δολάρια ως ανώτατο όριο στη λεηλασία ενός δικτάτορα. Στον κόσμο του, ρώτησα, ήταν το 1 δισεκατομμύριο δολάρια το μέγεθος της περιουσίας που πρέπει να βάλει κανείς για στόχο του;

«Ναι. Για να μπορείς να καλύψεις τα έξοδα, το αεροπλάνο, το σκάφος, χρειάζεται ένα δισεκατομμύριο», μου είπε ο Σαουίρις. «Θέλω να πω, αυτό είναι για μένα το μίνιμουμ για το οποίο θέλω να με θυμούνται – αν με θυμούνται».

Στο μεταξύ, η συντριπτική πλειονότητα των Αμερικανών εργατών, που μπορεί να είναι εξαιρετικά ικανοί στη δουλειά τους και να εργάζονται σκυλίσια, όχι μόνο δεν επωφελήθηκαν από όλο αυτό το χρήμα, αλλά πολλοί είδαν τα επαγγέλματά τους, τις εταιρείες τους και τις οικονομίες τους να καταστρέφονται από τις ίδιες δυ-

© Chrystia Freeland, 2012 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

νάμεις που χάρισαν πλούτη και ισχύ στους πλουτοκράτες. Η παγκοσμιοποίηση και η τεχνολογία είχαν ως αποτέλεσμα να χαθούν πολλές θέσεις εργασίας στη Δύση. Έφεραν τους δυτικούς εργαζόμενους σε κατάσταση άμεσου ανταγωνισμού με χαμηλόμισθους εργαζόμενους σε φτωχότερες χώρες, και γενικά τιμώρησαν αυστηρά όσους δε διέθεταν τη νοημοσύνη, την εκπαίδευση, την τύχη ή την τόλμη να επωφεληθούν από αυτούς τους δύο παράγοντες: οι διάμεσοι μισθοί παρέμειναν στάσιμοι, καθώς οι μηχανές και οι εργάτες του αναπτυσσόμενου κόσμου μείωσαν την αξία της εργασίας της μέσης τάξης στη Δύση.

Είμαι δημοσιογράφος για επιχειρηματικά θέματα, και μέσα από τη δουλειά μου, για περισσότερο από δύο δεκαετίες τώρα, παρακολουθώ τους νέους διεθνείς σούπερ-πλούσιους. Συμμετέχω στα ίδια αποκλειστικά συνέδρια στην Ευρώπη, παίρνω συνεντεύξεις πίνοντας καπουτσίνο στο Μάρθα'ς Βάινγιαρντ ή σε αίθουσες συσκέψεων της Σίλικον Βάλεϊ, παρευρίσκομαι σε δείπνα και πάρτι στο Μανχάταν. Μερικά από αυτά που διαπίστωσα ήταν απόλυτα προβλέψιμα: όπως είχε πει ο Φ. Σκοτ Φιτζέραλντ, οι πλούσιοι είναι διαφορετικοί από σας και μένα.

Όμως εκείνο που έχει μεγαλύτερη σημασία για την εποχή μας είναι ότι οι πλούσιοι σήμερα είναι επίσης διαφορετικοί από τους πλούσιους του χτες. Η ταχύτατη και παγκοσμιοποιημένη οικονομία προκάλεσε την άνοδο μιας νέας σούπερ-ελίτ που αποτελείται σε σημαντικό βαθμό από πλούσιους πρώτης και δεύτερης γενιάς. Τα μέλη της είναι εργατικοί και εξαιρετικά μορφωμένοι κοσμοπολίτες, οπαδοί της αξιοκρατίας που πιστεύουν ότι είναι άξιοι νικητές σε έναν σκληρό παγκόσμιο οικονομικό ανταγωνισμό. Γι' αυτό το λόγο έχουν μια αμφιταλαντευόμενη στάση απέναντι σε μας τους υπόλοιπους που δεν είχαμε τόσο θεαματική επιτυχία. Συνήθως πιστεύουν στους θεσμούς που επιτρέπουν την κοινωνική κινητικότητα, αλλά είναι λιγότερο θετικοί απέναντι στην οικονομική αναδιανομή –δηλαδή τους φόρους– που απαιτούνται για τη λειτουργία αυτών των θεσμών. Ίσως το πιο εντυπωσιακό είναι ότι δημιουργούν βαθμιαία μια διεθνή κοινότητα

© Chrystia Freeland, 2012 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

«ομοτίμων», ανθρώπων που έχουν περισσότερα κοινά στοιχεία μεταξύ τους παρά με τους συμπατριώτες τους. Ανεξάρτητα από το εάν διατηρούν κατοικίες στη Νέα Υόρκη, το Χονγκ Κονγκ, τη Μόσχα ή το Μουμπάι, οι σημερινοί σούπερ-πλούσιοι μετατρέπονται όλο και πιο πολύ σε ένα ξεχωριστό έθνος.

Η ανάδυση αυτού του νέου «εικονικού» έθνους του μαμμωνά είναι τόσο εντυπωσιακή, ώστε μια κορυφαία ομάδα στρατηγικών αναλυτών της Citigroup συμβούλευσε τους πελάτες της τράπεζας να διαμορφώνουν τα χαρτοφυλάκια των επενδύσεών τους με άξονα την ανερχόμενη δύναμη των διεθνών σούπερ-πλούσιων. Σε ένα υπόμνημα του 2005, παρατηρούν ότι «ο Κόσμος χωρίζεται σε δύο μπλοκ – την πλουτονομία και τους υπόλοιπους. [...] Σε ένα περιβάλλον πλουτονομίας, δεν υπάρχει αυτό που ονομάζουμε "Αμερικανός καταναλωτής" ή "Βρετανός καταναλωτής» ή "Ρώσος καταναλωτής". Υπάρχουν πλούσιοι καταναλωτές, που είναι λίγοι σε αριθμό αλλά αντιπροσωπεύουν ένα δυσανάλογα γιγάντιο τμήμα εισοδήματος και κατανάλωσης. Και υπάρχουν και οι υπόλοιποι, οι μη πλούσιοι, το πλήθος, που αντιπροσωπεύουν ένα απρόσμενα μικρό κομμάτι της οικονομικής πίτας».

Μέσα στους κόλπους της τάξης των επενδυτών, αυτός ο διαχωρισμός του κόσμου στους πλούσιους και τους υπόλοιπους είναι πλέον κοινή γνώση. Ο Μπομπ Ντολ, επικεφαλής του τμήματος στρατηγικής ανάλυσης επενδύσεων της BlackRock, του μεγαλύτερου διαχειριστή επενδυτικών κεφαλαίων στον κόσμο, είπε σε έναν δημοσιογράφο το 2011: «Το αμερικανικό χρηματιστήριο και η αμερικανική οικονομία γίνονται όλο και πιο πολύ δύο διαφορετικά πράγματα», αφού το πρώτο είχε εκτοξευτεί ενώ η δεύτερη είχε περιέλθει σε στασιμότητα.

Ακόμη και ο Άλαν Γκρίνσπαν, ο αρχιερέας των ελεύθερων αγορών, εντυπωσιάστηκε από το αυξανόμενο χάσμα. Σε μια πρόσφατη τηλεοπτική συνέντευξη, δήλωσε ότι η αμερικανική οικονομία είναι πλέον «εξαιρετικά στρεβλωμένη». Μετά την ύφεση, είπε, έχει παρατηρηθεί μια «σημαντική ανάκαμψη [...] στα άτομα υψηλού εισοδήματος», «τις μεγάλες τράπεζες» και «τις μεγάλες

© Chrystia Freeland, 2012 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

εταιρείες», ενώ αντίθετα η υπόλοιπη οικονομία, συμπεριλαμβανομένων των μικρών επιχειρήσεων και «ενός πολύ σημαντικού μέρους του εργατικού δυναμικού», παρέμεινε σε στασιμότητα και εξακολουθεί να αντιμετωπίζει δυσκολίες. Ο Γκρίνσπαν εξέφρασε την ανησυχία του για το γεγονός ότι αυτό που βλέπουμε δεν είναι καθόλου μία ενιαία οικονομία, αλλά μάλλον «ουσιαστικά δύο ξεχωριστοί τύποι οικονομίας», που σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό διαχωρίζονται και αποκλίνουν η μία από την άλλη.

Η Citigroup πιο πρόσφατα διατύπωσε μια παραλλαγή πάνω σε αυτό το θέμα, μια θέση που την ονομάζει «θεωρία της καταναλωτικής κλεψύδρας».* Πρόκειται για την αντίληψη ότι, λόγω του διαχωρισμού της κοινωνίας στους πλούσιους και τους υπόλοιπους, μια έξυπνη επένδυση είναι να αγοράσεις μετοχές εταιρειών που παράγουν είδη υπερπολυτελείας –εταιρειών που πουλούν στους πλουτοκράτες– και εταιρειών που πουλούν με μεγάλες εκπτώσεις εξυπηρετώντας όλους τους άλλους. (Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, καθώς η μέση τάξη εξαλείφεται, θα εξαλειφθούν και οι εταιρείες που την εξυπηρετούν).

Μέχρι τώρα, η στρατηγική αυτή έχει αποδειχθεί αποτελεσματική. Ο Δείκτης Κλεψύδρας της Citigroup, που περιλαμβάνει μετοχές από εταιρείες όπως η Saks στην κορυφή και η Family Dollar στον πυθμένα, αυξήθηκε κατά 56,5% από την ίδρυσή του στις 10 Δεκεμβρίου του 2009 μέχρι την 1η Σεπτεμβρίου του 2011. Συγκριτικά, ο Βιομηχανικός Δείκτης Dow Jones αυξήθηκε μόλις κατά 11% στην ίδια περίοδο.

Η Πρωτη Επιχρυση Εποχη

Στις 10 Φεβρουαρίου του 1897, εφτακόσια μέλη της σούπερ-ελίτ της Αμερικής συγκεντρώθηκαν στο ξενοδοχείο Γουάλντορφ για

* Consumer hourglass theory.

© Chrystia Freeland, 2012 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

έναν χορό μεταμφιεσμένων που παρέθεσε ο Μπράντλεϊ Μάρτιν, ένας δικηγόρος της Νέας Υόρκης, και η γυναίκα του, η Κορνίλια. Οι *New York Times* έγραψαν ότι η μεταμφίεση που φορέθηκε περισσότερο από τις γυναίκες ήταν η Μαρία Αντουανέτα – την προτίμησαν πενήντα κυρίες συνολικά. Η Κορνίλια, μια παχουλή μεσόκοπη κυρία με γαλάζια μάτια, καμπυλωτά αισθησιακά χείλια, πλούσιο μπούστο και αρχές προγουλιού, ντύθηκε Μαρία Στιούαρτ, αλλά επισκίασε όλες τις άλλες γυναίκες φορώντας ένα κολιέ που κάποτε ανήκε στη βασίλισσα της Γαλλίας. Ο Μπράντλεϊ ντύθηκε Λουδοβίκος ΙΔ΄ – ο Βασιλιάς Ήλιος. Ο Τζον Τζέικομπ Άστορ ντύθηκε Ερρίκος της Ναβάρας. Η μητέρα του, η Κάρολαϊν, ήταν μία από τις Μαρίες Αντουανέτες της βραδιάς, με τουαλέτα στολισμένη με κοσμήματα αξίας 250.000 δολαρίων. Ο Τ. Π. Μόργκαν ντύθηκε Μολιέρος. Η ανιψιά του, η μις Πίερποντ Μόργκαν, ντύθηκε βασίλισσα Λουίζα της Πρωσίας.

Ο Μαρκ Τουέιν επινόησε τον όρο «Επίχρυση Εποχή» στο ομότιτλο μυθιστόρημά του* που είχε εκδοθεί είκοσι πέντε χρόνια νωρίτερα, αλλά ο χορός των Μάρτιν αντιπροσώπευε ένα νέο επίπεδο ορατού σούπερ-πλούτου ακόμη και σε μια χώρα που είχε αρχίσει να τον συνηθίζει. Σύμφωνα με τους *New York Times*, αυτός ο χορός ήταν «η πιο εξεζητημένη ιδιωτική ψυχαγωγική εκδήλωση που έχει συμβεί ποτέ στη μητρόπολη». Η *New York World* έγραψε ότι οι καλεσμένοι των Μάρτιν περιλάμβαναν ογδόντα έξι άτομα των οποίων ο συνολικός πλούτος ήταν μεγαλύτερος «από ό,τι μπορεί να συλλάβει ο ανθρώπινος νους». Σύμφωνα με τη (σκανδαλοθηρική) εφημερίδα, μια ντουζίνα από τους καλεσμένους είχαν περιουσία που ξεπερνούσε τα 10 εκατομμύρια δολάρια. Άλλες δύο ντουζίνες είχαν περιουσίες 5 εκατομμυρίων δολαρίων. Μόνο μια χούφτα ήταν απλοί εκατομμυριούχοι.

Η χώρα είχε μαγευτεί από αυτή την επίδειξη πλούτου. «Υπάρχει μεγάλη αναστάτωση σήμερα στους κοσμικούς κύκλους, αλλά

---

* *The Gilded Age.*

© Chrystia Freeland, 2012 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

ακόμη και στο ευρύ κοινό», έγραψε η *Commercial Advertiser*. «Το αίτιο είναι ο χορός του Μπράντλεϊ Μάρτιν, δίπλα στον οποίο η συνθήκη διαιτησίας, το Κουβανικό πρόβλημα, και η έρευνα Λέξοου φαίνεται να έχουν εκτοπιστεί σε δεύτερη θέση στο δημόσιο ενδιαφέρον». Τότε, όπως και τώρα, η Αμερική συνήθιζε να τιμά τους μεγιστάνες της και το οικονομικό σύστημα που τους δημιουργούσε. Όμως, ακόμη και σε μια χώρα που ασπαζόταν τον καπιταλισμό, ο χορός των Μάρτιν αποδείχτηκε ατυχής επιλογή. Πραγματοποιήθηκε σε μια περίοδο μαζικής οικονομικής πίεσης. Το 1897, η Μακρά Ύφεση –μια κρίση που είχε αρχίσει το 1873 και ήταν η σοβαρότερη που αντιμετώπισαν οι Ηνωμένες Πολιτείες τον 19ο αιώνα– μόλις πλησίαζε στο τέλος της.

Η κυρία Μάρτιν δικαιολόγησε το χορό με ένα σκεπτικό «καθοδικής ροής του πλούτου». Ανακοίνωσε την πραγματοποίησή του μόλις τρεις εβδομάδες νωρίτερα, πιστεύοντας ότι οι καλεσμένοι της, έχοντας τόσο λίγο χρόνο για προετοιμασία, θα αναγκάζονταν να αγοράσουν τις πολυτελείς μεταμφιέσεις τους στη Νέα Υόρκη και όχι στο Παρίσι, κάτι που θα έδινε ώθηση στην τοπική κοινωνία. Το συνδικάτο μουσικών της πόλης συμφώνησε, υποστηρίζοντας ότι η κατανάλωση των πλουτοκρατών ήταν μια σημαντική πηγή απασχόλησης για όλους τους άλλους.

Όμως η κοινή γνώμη γενικότερα δεν πείστηκε. Η κατακραυγή που αντιμετώπισαν οι Μάρτιν εξαιτίας αυτού του χορού –σε συνδυασμό και με τους νέους φόρους που επιβλήθηκαν στους σούπερ-πλούσιους λίγο αργότερα, όταν κορυφώθηκε η ευρύτερη οργή του κοινού κατά της πλουτοκρατίας την οποία οι Μάρτιν κατέληξαν να συμβολίζουν– τους υποχρέωσε να φύγουν για τη Μεγάλη Βρετανία όπου είχαν ήδη ένα σπίτι, ενώ παράλληλα νοίκιαζαν και ένα κτήμα 263.000 στρεμμάτων στη Σκοτία.

Ο χορός του Μπράντλεϊ Μάρτιν ήταν μια εντυπωσιακή εκδήλωση του βαθέως οικονομικού μετασχηματισμού που είχε προκαλέσει αναταράξεις στον δυτικό κόσμο τα προηγούμενα εκατό

© Chrystia Freeland, 2012 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

χρόνια. Σήμερα ζούμε με τη βιομηχανική επανάσταση επί δύο αιώνες σχεδόν, έτσι είναι εύκολο να παραβλέψουμε πόσο ριζική ήταν η ρήξη εκείνης της πρώτης επίχρυσης εποχής από την υπόλοιπη ανθρώπινη ιστορία. Στα διακόσια χρόνια που ακολούθησαν μετά το 1800, το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα παγκοσμίως υπερδεκαπλασιάστηκε, ενώ ο παγκόσμιος πληθυσμός υπερεξαπλασιάστηκε. Αυτό ήταν κάτι τελείως καινούργιο – μια μεταστροφή του τρόπου λειτουργίας της κοινωνίας εξίσου σημαντική με τη γεωργία και την εξημέρωση των ζώων.

Αν ζούσες κατά την πρώτη επίχρυση εποχή, δε χρειαζόταν να είσαι οικονομολόγος για να καταλάβεις ότι βιώνεις ένα κομβικό σημείο της ιστορίας. Το 1897, τη χρονιά που έγινε ο χορός του Μπράντλεϊ Μάρτιν, ο Μαρκ Τουέιν επισκέφθηκε το Λονδίνο. Το ταξίδι του συνέπεσε με την εξηκοστή επέτειο της στέψης της βασίλισσας Βικτωρίας, το λεγόμενο Διαμαντένιο Ιωβηλαίο. «Η βρετανική ιστορία έχει διάρκεια δύο χιλιάδων ετών», παρατήρησε ο Τουέιν, «και όμως από πάρα πολλές απόψεις ο κόσμος έχει προοδεύσει περισσότερο από τότε που γεννήθηκε η βασίλισσα μέχρι σήμερα, από όσο είχε προοδεύσει όλα τα υπόλοιπα δύο χιλιάδες χρόνια».

Ο Άνγκους Μάντισον, ιστορικός της οικονομίας και δηλωμένος «αριθμόφιλος» (πέθανε το 2010), αγαπούσε τους αριθμούς και πίστευε ότι είναι ζωτικοί στην κατανόηση του κόσμου. Έτσι, αφιέρωσε τη σταδιοδρομία του, που ξεπερνούσε σε διάρκεια τις έξι δεκαετίες, στη συγκέντρωση δεδομένων σχετικά με το μετασχηματισμό της παγκόσμιας οικονομίας τα τελευταία δύο χιλιάδες χρόνια. Τα στοιχεία του κάλυπταν τα πάντα, από τις διαδρομές των πλοίων μέχρι τις πωλήσεις καπνού. Ήταν ιδιοφυΐα στο να επεξεργάζεται όλους αυτούς τους αριθμούς μαζί και να ανακαλύπτει μεγάλες παγκόσμιες τάσεις. Ένα από τα πιο εντυπωσιακά σχεδιαγράμματα του Μάντισον δείχνει πόσο δραματικά άλλαξε κατά τον 19ο αιώνα ο κόσμος, και ιδιαίτερα η δυτική Ευρώπη και οι «δυτικές παραφυάδες», όπως τις ονόμαζε (οι Ηνωμένες Πολιτείες, ο Καναδάς, η Αυστραλία και η Νέα

© Chrystia Freeland, 2012 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

Ζηλανδία): κατά την περίοδο από το 1 μ.Χ. μέχρι το 1000 μ.Χ., το ΑΕΠ της δυτικής Ευρώπης ουσιαστικά συρρικνωνόταν κατά μέσο όρο, με ετήσιο αθροιστικό ποσοστό 0,01%. Οι άνθρωποι το 1000 μ.Χ. ήταν κατά μέσο όρο λίγο πιο φτωχοί από ό,τι πριν από χίλια χρόνια. Στις δυτικές παραφυάδες η οικονομία αναπτύχθηκε κατά 0,05%. Από το 1000 μέχρι το 1820 –πάνω από οκτώ αιώνες– η μέση ετήσια αθροιστική ανάπτυξη ήταν 0,34% στη δυτική Ευρώπη και 0,35% στις δυτικές παραφυάδες. Και μετά ο κόσμος άλλαξε ολοκληρωτικά. Η οικονομία απογειώθηκε. Από το 1820 μέχρι το 1998, στη δυτική Ευρώπη αναπτύχθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 2,13%, και στις δυτικές παραφυάδες με μέσο ετήσιο ρυθμό 3,68%.

Αυτή η ιστορικά πρωτοφανής έκρηξη της οικονομικής ευημερίας οφειλόταν στη βιομηχανική επανάσταση. Τελικά, αυτή μας έκανε όλους πιο πλούσιους από όσο ήταν ποτέ οι άνθρωποι στο παρελθόν, αλλά και άνοιξε την ψαλίδα ανάμεσα στον βιομηχανοποιημένο κόσμο και τις υπόλοιπες χώρες, μια ψαλίδα που μόνο τώρα, με την άνοδο της οικονομίας των αναδυόμενων οικονομιών διακόσια χρόνια αργότερα, μπορούμε έστω και να φανταστούμε ότι ίσως είναι δυνατό να κλείσει κάποτε.

Όμως ο πλούτος είχε τεράστιο κοινωνικό κόστος. Η μεταστροφή από την αγροτική στη βιομηχανική κοινωνία ήταν επώδυνη. Διέλυσε ολόκληρες κοινότητες και κατέστησε περιττά πολλά επαγγέλματα που όσοι τα ασκούσαν τα είχαν μάθει με πολύ κόπο. Η αποθέωση του Μπράντλεϊ Μάρτιν και των φίλων του αποτελούσε μέρος μιας ευρύτερης εκρηκτικής οικονομικής άνθησης, αλλά συνέπεσε επίσης με την εκτόπιση και την εξαθλίωση ενός σημαντικού μέρους του πληθυσμού. Ας μην ξεχνάμε ότι ο χορός έγινε κατά τη Μακρά Ύφεση στις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρώπη, η οποία διήρκεσε περισσότερο από το Μεγάλο Κραχ δύο γενιές αργότερα. Η βιομηχανική επανάσταση δημιούργησε τους πλουτοκράτες –τότε τους ονόμαζαν «βαρόνους-ληστές»– αλλά ταυτόχρονα και το χάσμα ανάμεσα σε αυτούς και όλο τον υπόλοιπο πληθυσμό.

© Chrystia Freeland, 2012 / © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

Μέχρι σήμερα ξέραμε ότι οι πιο πλούσιοι άνθρωποι του πλανήτη αποτελούν το 1% του πληθυσμού. Ξεχάστε τους. Είναι καιρός να στραφούμε στο 0,1%, στους ασύλληπτα πλούσιους, στους ζάμπλουτους, στους ανθρώπους που βρίσκονται έτη φωτός μπροστά από τους υπόλοιπους.

Ανέκαθεν υπήρχε χάσμα κοινωνικό ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς, αλλά, μέσα στις τελευταίες δεκαετίες, το τι σημαίνει να είναι κανείς πλούσιος έχει αλλάξει δραματικά. Και η αλλαγή δεν περιορίζεται σε αριθμούς και οικονομικά δεδομένα. Οι σημερινοί κολοσσοί του πλούτου δεν είναι κληρονόμοι ούτε κατάγονται απαραίτητα από «τζάκια» και «σόγια». Ουσιαστικά, πρόκειται για μια νέα κοινωνική κατηγορία ή ομάδα, διεθνών προδιαγραφών, αποτελούμενη από αυτοδημιούργητους πλουτοκράτες.

Ποιοι είναι; Πώς τα έχουν καταφέρει; Και τι μπορούμε να κάνουμε καθώς το χάσμα ανάμεσα σε αυτούς τους υπερ-πάμπλουτους ανθρώπους και σε όλους εμάς τους υπόλοιπους φαίνεται να βαθαίνει διαρκώς;

Με ανταποκρίσεις από το Νταβός ως το Ντουμπάι, η Κρίστια Φρίλαντ ξεκλειδώνει τον σφραγισμένο μικρόκοσμο αυτής της οικονομικής ελίτ και μας παρουσιάζει την ιστορία και τη δυναμική του σύγχρονου καπιταλισμού καθώς και τις συνέπειές του. Ανησυχαστικό, διορατικό και επίκαιρο, το βιβλίο ΠΛΟΥΤΟΚΡΑΤΕΣ ήταν αυτό που έλειπε από την πολιτική συζήτηση της εποχής μας.

ISBN 978-618-01-0119-5
9 786180 101195
ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 12722

ΨΥΧΟΓΙΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
ΤΑΤΟΪΟΥ 121, 144 52 ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΤΗΛ.: 210 28 04 800 • FAX: 210 28 19 550
www.psichogios.gr • e-mail: info@psichogios.gr